

Saps què hi ha simbolitzat al campanar de Sant Bernabé de la Sagrada Família?

Claudi Alsina

claudio.alsina@upc.edu

L'únic campanar que, just abans de la seva mort el 1926, va poder enllestir Gaudí fou el de Sant Bernabé. Tant la curiosa concreció de les formes com la seva construcció i decoració foren motiu d'un llarg període de concepció i execució, ja que el de Sant Bernabé havia de ser el campanar de «referència», per fer els altres.

Els dotze pinacles dels Apòstols

Gaudí fixa de bell antuvi que: «Els campanars, acabats amb els atributs episcopals i la lloança *Hosanna Excelsis*, seran dedicats als apòstols».

Com s'ha dit (Bonet 2000a, b) sobre els pinacles dels campanars: «La silueta del seu tronc superior simula el bàcul dels bisbes, el nus simbolitza l'anell, i el final del campanar és un doble, essent semblant a una mitra, que conté una creu daurada amb les inicials dels apòstols a qui es dediquen».

Aquest simbolisme, com veurem, s'acaba concretant en uns pinacles de gran complexitat.

Sobre els símbols bisbals tradicionals

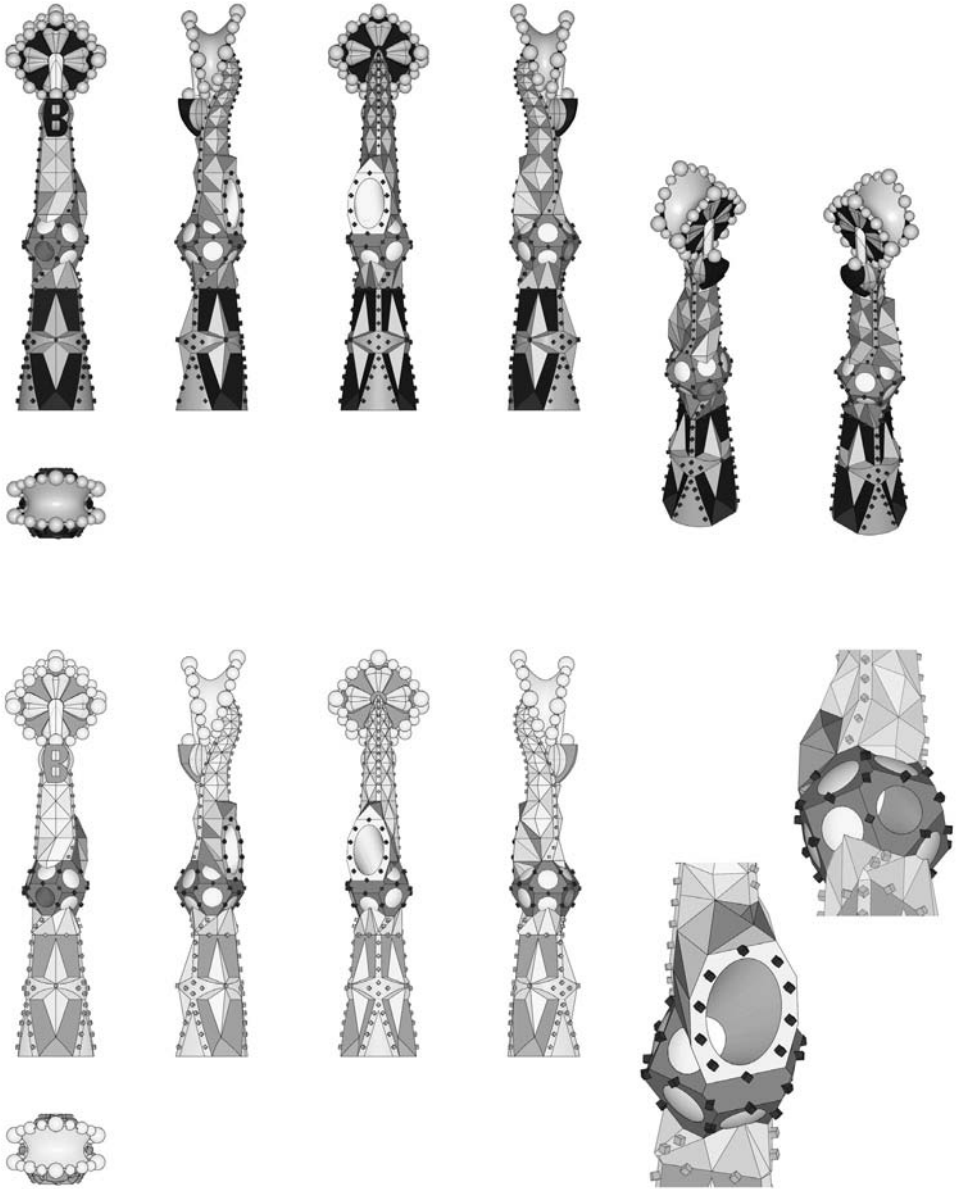
Al llarg dels segles s'han anat concretant una sèrie d'elements distintius i simbòlics de l'alta jerarquia eclesial. *Mitres, anells, creus, bastó i pal-li* són part distingida de la col·lecció d'objectes litúrgics propis del Papa, els cardenals, els bisbes, els abats, etc. Les regles del seu ús i atorgament i les variants artístiques que apareixen en la seva producció artesanal han aportat una gran variació històrica d'aquests complements. Observem la seva descripció general:

- *La mitra*: aquest capell plegable de forma tan característica presenta, segons el *Caerimoniale Romanum*, tres variants ornamentals (*mitra pretiosa*, *auriphrygiata* i *simplex*) que s'utilitzen segons els actes que tenen lloc. Si bé s'ha especulat molt sobre l'origen de la mitra en religions i cultures anteriors al cristianisme, el que sembla més plausible és afirmar que en la biografia del papa Constantí I (708-815) ja es parla d'una cobertura de cap distintiva del Papa (*mitra*, en grec, vol dir una «cinta de cap o diadema»).
- *La creu pectoral*: el bisbe ha de portar una creu penjada d'una cadena al voltant del coll i situada a l'altura del cor (*crux pectoralis*). La creu pot tenir formes diverses (creu grega, creu llatina...), pot ser molt barroca o senzilla i pot contenir alguna petita relíquia. El simbolisme de la creu és la força del Senyor enfront del diable i els enemics i el record de la Passió de Crist.
- *El bàcul pastoral*: el bàcul del bisbe (*baculus pastoralis*) simbolitza el seu paper com a pastor guia del poble (Joan 10:1-21) per transitar amb ordre i protecció pel camí de la salvació, és a dir, guiar el poble. El bàcul és cilíndric i molt alt i sovint acaba en una forma circular o espiral.
- *El pal·li*: es tracta d'una cinta blanca de llana col·locada entorn del coll, que dona lloc a dues tires sobre cadascuna de les quals hi ha tres creus negres brodades. Aquest element simbolitza la fidelitat a Crist.
- *L'anell de bisbe*: quan en la cerimònia d'esdevenir bisbe s'imposa l'anell, el simbolisme associat és el del casament del bisbe amb la seva diòcesi, és a dir, símbol de fe i fidelitat. Aquell anell pot ser besat en senyal de respecte, però avui no té usos litúrgics. Antigament l'anell servia de segell personal per autenticar documents sobre els quals es posava lacre calent per fer la marca corresponent. Sovint, doncs, la forma de l'anell era, i és, en forma de segell quadrat i forma cilíndrica en la part que rodeja el dit (el quart de la mà dreta). També han existit versions d'anells de *format quadrat amb una pedra preciosa* (ametista, normalment).

El pinacle de Sant Bernabé a la Façana del Naixement

Com materialitza Gaudí la representació dels símbols bisbals que hem descrit als pinacles dels campanars?

- *Les mitres dels campanars*. Per a la culminació dels dotze campanars dels Apòstols, les imatges (idèntiques) de les mitres s'han concretat en *dos quadrats vermells inclinats* entre si amb un *paraboloide hiperbòlic* entre ells.
- *La creu pectoral als campanars*. La creu pectoral bisbal s'incorpora superposada a la pròpia representació de la mitra en forma de creu grega amb arrodoniments. El seu acabat platejat destaca sobre el fons vermellós mitral.
- *El bàcul pastoral als campanars*. La representació del *baculus pastoralis* està molt ben concretada amb la presència del final espiral habitual del bàcul bisbal que surt del darrere de cada campanar i se situa just davant, a sota de la representació mitral.
- *El Sant Rosari i les esferes*. Es podria conjecturar que les esferes blanques com perles que envolten els pinacles simbolitzen els rosaris tradicionals com en el Park Güell ho fan les esferes de pedra al llarg del passeig sobre la plaça central. Però no hi ha evidències que hi donin suport.
- *El pal·li dels campanars*. També en els laterals dels pinacles dels campanars s'aprecia la representació de la cinta pal·li que cau per dos costats, decorada amb rombes de colors.

Tots els elements esmentats fins aquí van ser fets amb cura al campanar de Sant Bernabé, ja que s'havien de repetir en els altres onze campanars. Era precisament la concreció de l'anell bisbal la que diferenciaria les tres façanes.

- *L'anell bisbal al campanar de Sant Bernabé.*

Incrustats en el suport del pinacle destaquen els políedres representatius de la pedra de l'anell bisbal. Els forats en aquests políedres destinats a contenir il·luminació exterior acabaran de facilitar l'asso-

ciació entre aquests elements arquitectònics i la seva evocació de pedra preciosa, ja que amb la llum queda clara la idea de brillantor: la llum que surt d'una pedra preciosa il·luminada. També els raigs solars il·luminaran i es reflectiran en els acabats ceràmics dels cossos polièdrics.

En el pinacle de Sant Bernabé, la pedra de l'anell bisbal s'obté d'una *intersecció (maclatge) d'un cub amb un octàedre regular*. Evidentment, el políedre resultant no és regular, però té *sis cares quadrades i vuit cares hexagonals*. Aquesta figura s'interseca amb una esfera que determina en totes les seves catorze cares un casquet esfèric del qual se'n buida sempre la zona cilíndrica (determinada per dos casquets paral·lels situats en cares hexagonals) perquè pugui contenir elements elèctrics d'il·luminació.

En el vell simbolisme platònic, el cub representa la terra i l'octàedre l'aire i, per tant, en clau mitològica, el políedre d'aquest campanar seria una síntesi entre la Terra i el Cel, «el cel interacciona / apareix a la terra»... el Naixement de Crist. Cal dir que la part representant el cèrcol de l'anell bisbal es troba en aquest campanar discretament col·locada a la zona del darrere del pinacle, i al voltant de l'anell apareix un forat el·lipsoïdal on es pot col·locar un focus de llum per il·luminar els altres pinacles centrals del Temple.

En diversos llocs hem insistit que el *número secret* de la Sagrada Família és el 12. Recordant que el sistema de proporcions a la Sagrada Família es basa en els divisors de 12 (1:1, 1:4, 1:2, 3:4, 1:3, 2:3), no és estrany que per als 12 campanars Gaudí fixés l'atenció en alguns elements polièdrics on el 12 hi és present. En efecte, el cub i el seu dual, l'octàedre, tenen 12 arestes. Gaudí coneixia perfectament que en joieria s'usaven sempre formes octaèdriques per tallar els brillants o les pedres precioses dels anells.

Si hom mira la generació d'aquest campanar observa que és una torre de perfil parabòlic que té un quadrat en la seva base que va girant lleugerament al llarg del campanar fins a enllaçar amb un quadrat del políedre descrit. En el bell mig de l'interior es troba una escala helicoidal amb centre buit per contenir l'allargada campana tubular (en forma d'*hiperboloide d'un full*). Una meravella geomètrica culminant.

Referències

Alsina, C. (2002). *Macla de geometries*. Dins Gaudí, *La recerca de la Forma*. Barcelona: ICB, Ajuntament de Barcelona, Lunwerg Editores, pàg. 118-125.

Alsina, C. (2005-2008). *Projecte de Recerca Hum-Art Hum2055-03043/ARTE del Ministeri d'Educació i Ciència*.

Alsina, C. i Gómez, J. (2002). Gaudí, geomètricament. *La Gaceta de la RSME*, 5 (3), pàg. 523-558.

Bonet, J. (2000). *L'últim Gaudí*. Barcelona: Pòrtic.

Bonet, J. (2000). *Temple Sagrada Família*. Barcelona: Escudo de Oro.

